

IWONA GAWRYŚ, PAWEŁ TRIPPNER

igawrys@spoleczna.pl, ptrippner@spoleczna.pl

*Analiza poziomu rentowności przedsiębiorstwa na przykładzie
niepublicznej uczelni wyższej w roku akademickim 2015/2016*

Analysis of the Level of Profitability of an Enterprise on the Example of a Non-Public
University in the Academic Year 2015/2016

Słowa kluczowe: sprawozdanie finansowe; wskaźniki finansowe; rentowność; uczelnia niepubliczna

Keywords: financial statement; financial ratios; profitability, non-public university

Kod JEL: G11; G21; G23

Wstęp

Funkcjonowanie szkolnictwa wyższego w Polsce należy podzielić na dwa obszary: 1) uczelnie państwowe, które korzystają z dotacji budżetowych na studentów studiujących w trybie stacjonarnym oraz 2) niepubliczne uczelnie wyższe, które z takich dotacji mogą, ale nie muszą korzystać. Ich podstawowym źródłem przychodów są wnoszone przez studentów opłaty w różnych formach, głównie w postaci czesnego.

W przypadku drugiej grupy instytucji zarządzający nimi stają przed ważnym wyzwaniem, polegającym na zarządzaniu finansami instytucji, które umożliwi wygenerowanie przychodów z opłat studentów stacjonarnych i niestacjonarnych na takim poziomie, który pozwoli na sfinansowanie kosztów operacyjnych firmy oraz wygenerowanie dodatniego wyniku finansowego netto dla instytucji.

Artykuł dotyczy sporadycznie podejmowanego tematu oceny funkcjonowania niepublicznej uczelni przez Dział Controllingu Finansowego pod względem osiąga-

nych przychodów, ponoszonych kosztów i osiąganego poziomu rentowności. Celem opracowania jest zaprezentowanie istoty prowadzenia komercyjnej działalności gospodarczej, źródeł jej finansowania (ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki niepublicznej uczelni wyższej), miar stosowanych do oceny poziomu rentowności oraz przeprowadzenie analizy w zakresie rentowności instytucji w roku akademickim 2015/2016. Analizę przeprowadzono dla całej uczelni, a także z podziałem na tryby studiów (stacjonarne i niestacjonarne) i z podziałem geograficznym (jednostki uczelni podzielono na działające w zachodniej oraz we wschodniej części Polski). Zastosowane zostały dwa poziomy przychodów ze sprzedaży: uwzględniono tylko przychody z czesnego oraz wszystkie przychody z tytułu opłat studentów (przychody operacyjne). Do tak zbudowanego celu została sformułowana hipoteza badawcza, zgodnie z którą studia stacjonarne w analizowanej uczelni okażą się deficytowe, zaś dzięki przychodom z wpłat studentów niestacjonarnych uda się uzyskać w roku akademickim 2015/2016 niewielki poziom rentowności sprzedaży, natomiast jednostki uczelni funkcjonujące w zachodniej części Polski są bardziej rentowne niż jednostki ze wschodniej części kraju.

1. Istota prowadzenia działalności gospodarczej

Prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce opiera się na wielu przepisach prawnych regulujących te kwestie. Są to przede wszystkim:

- ustawa z dnia 23 września 1964 r. – Kodeks cywilny (spółka cywilna, przedsiębiorca indywidualny),
- ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (spółki osobowe, kapitałowe, prawa handlowego),
- ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (firmy jednoosobowe),
- ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (dotyczy spółdzielni).

W przypadku działalności gospodarczej konieczne jest omówienie aspektu celowego. Celem jest punkt dojścia, do którego dąży przedsiębiorstwo swoimi działaniami. Jest to przyszłościowy stan rzeczy, jaki przedsiębiorstwo chce osiągnąć. „Cel przedsiębiorstwa to zmienna ekonomiczna (lub zmienne ekonomiczne) odnosząca się do jego działalności, będąca przedmiotem głównego zainteresowania jego kierownictwa i tym samym stanowiąca główne kryterium wyboru typu i kierunku działania” [Sudoł, 2006, s. 64]. Za jeden z podstawowych celów przedsiębiorstwa, szczególnie w dobie kryzysu, uznaje się samo jego przetrwanie, którego warunkiem jest ciągłość zyskowności przedsiębiorstwa oraz płynność finansowa. Innym celem przedsiębiorstwa może być jego ciągły rozwój, zarówno ilościowy, jak i jakościowy.

Przedsiębiorstwo, niezależnie od tego, jaki charakter działalności podejmuje (ekonomiczny, społeczny, polityczny itp.), za swój cel uznaje wpływ interesów wewnątrz przedsiębiorstwa i czynników jego otoczenia [Lichtarski (red.), 2007, s. 54]. W tym

miejscu należy przybliżyć pojęcie otoczenia organizacji i jego wpływów na działanie organizacji. Jest to ogół warunków i oddziaływań różnych organizacji, instytucji, które wpływają na zachowania poszczególnych przedsiębiorstw [Borowiecki, Siuta-Tokarska, 2008, s. 72]. Otoczenie to także te czynniki, które są niezależne od wiadomego podmiotu gospodarczego. To środowisko zewnętrzne, całokształt procesów i zjawisk czy możliwości rozwoju. Są to również wszelkie elementy niebędące częścią systemu organizacyjnego, jednak na niego wpływające. Otoczenie organizacji to wszystkie czynniki leżące wewnątrz i na zewnątrz organizacji, które na nią oddziałują.

2. Miary wykorzystywane w ocenie rentowności

Zgodnie z literaturą przedmiotu wskaźnik finansowy stanowi relację pomiędzy wartościami, które z jednej strony prezentują poziom osiąganych wyników (zyski), zaś z drugiej informują o rozmiarze prowadzonej przez przedsiębiorstwo działalności gospodarczej (przychody, kapitały własne, suma bilansowa). Wartości danych do wskaźników finansowych pochodzą ze sprawozdań finansowych przedsiębiorstw (głównie z bilansu i rachunku zysków i strat) [Jerzemska (red.), 2013, s. 117–120].

Wskaźnikowa analiza sytuacji finansowej przedsiębiorstwa najczęściej odbywa się przy wykorzystaniu jednej z trzech metod [Sierpińska, Jachna, 2006, s. 24]. Są to:

- analiza w czasie: polega na porównywaniu wskaźników finansowych dla danego przedsiębiorstwa z wartościami historycznymi, co pozwala na zaobserwowanie panującej tendencji w odniesieniu do badanego zjawiska,
- analiza w przestrzeni: polega na porównywaniu wskaźników finansowych badanego przedsiębiorstwa z konkurentami z branży, co umożliwia ocenę pozycji podmiotu na rynku,
- analiza w odniesieniu do wartości wzorcowych: polega na sprawdzaniu, czy wartości wskaźników mieszczą się w odpowiednich przedziałach. Granice przedziałów są najczęściej określane w literaturze fachowej przedmiotu.

Rentowność jest definiowana jako stan finansowy przedsiębiorstwa wyrażony wynikiem finansowym osiągniętym z działalności gospodarczej [Czekaj, Dresler, 2006, s. 117]. Sam poziom zysku nie jest informacją obiektywną, dlatego odnosi się go do pozycji ze sprawozdania finansowego opisujących rozmiar prowadzonej przez przedsiębiorstwo działalności (jak przychody ze sprzedaży, poziom aktywów, poziom kapitału własnego).

Wskaźniki rentowności uważane są za najbardziej syntetyczne mierniki oceny działalności gospodarczej jednostki. Na ich poziom wpływa całokształt zjawisk i procesów gospodarczych zachodzących w firmie.

Do grupy mierników rentowności zalicza się [Wypych (red.), 2007, s. 184]:

- wskaźnik rentowności sprzedaży (ROS),
- wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE),
- wskaźnik rentowności aktywów (ROA).

Rentowność kapitału własnego (ROE) pozwala na określenie rentowności kapitału własnego, czyli stopy zwrotu [Iwanicz-Drozdowska, 2010, s. 72].

$$ROE = \frac{ZN}{KW} \times 100\% \quad (1)$$

gdzie:

ZN – zysk netto

KW – kapitał własny

Im wyższy poziom wskaźnika, tym większa możliwość wypłaty dywidendy przez firmę oraz większy wzrost poziomu wypłacalności, a także większe możliwości rozwoju przedsiębiorstwa (wśród niepublicznych uczelni wyższych sporadycznie występuje polityka w zakresie wypłaty dywidend z zysku).

Rentowność majątku (ROA) to wskaźnik prezentujący stopę zwrotu z aktywów będącą miarą efektywności operacyjnej. Umożliwia on ocenę potencjału dochodowego aktywów posiadanych przez podmiot gospodarczy [Marcinkowska, 2007, s. 323].

$$ROA = \frac{ZN}{A} \times 100\% \quad (2)$$

gdzie:

A – aktywa

Rentowność sprzedaży (ROS) to wskaźnik pozwalający określić, jaka część przychodów ze sprzedaży na poziomie operacyjnym pozostaje w spółce w postaci zysku netto. Im wyższy poziom tego wskaźnika, tym lepszy poziom zarządzania w zakresie identyfikacji poziomu ryzyka oraz kalkulacji w zakresie poziomu ceny jednostkowej sprzedaży [Waśniewski, Skoczylas, 2004, s. 72–74].

$$ROS = \frac{ZN}{PZS} \times 100\% \quad (3)$$

gdzie:

PZS – przychody ze sprzedaży

3. Metodyka oceny uczelni wyższej w zakresie rentowności

Zgodnie z ustawą z dnia 2 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw w Polsce możliwe są dwa tryby kształcenia na poziomie wyższym: stacjonarny i niestacjonarny – na poziomie licencjackim (I stopień), uzupełniającym magisterskim (II stopień) oraz dla wybranych kierunków studiów na poziomie jednolitym magisterskim.

Podstawowym źródłem dochodów państwowych uczelni wyższych są dotacje z budżetu państwa na studentów stacjonarnych, których wysokość jest określona w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 grudnia 2016 r. Drugim źródłem dochodów uczelni wyższych jest czesne opłacane przez studentów niestacjonarnych.

Uczelnie niepubliczne mają prawo do korzystania z dotacji budżetowych na studentów stacjonarnych, jednak analizowana w opracowaniu instytucja nie korzysta z tej formy finansowania, co oznacza, że głównym źródłem jej przychodów na poziomie operacyjnym są wszystkie wnoszone przez studentów stacjonarnych i niestacjonarnych opłaty na rzecz uczelni, głównie w formie czesnego, zaś przychodami dodatkowymi są wnoszone opłaty statutowe.

Koszty funkcjonowania badanej uczelni są dzielone na bezpośrednie i pośrednie. Kosztami bezpośrednimi dla danej jednostki dydaktycznej (wydział, kierunek, tryb) są koszty związane z godzinami dydaktycznymi realizowanymi w jednostce. Wszystkie pozostałe koszty są traktowane jako pośrednie (ogólnouczelniane). Są one doliczane kluczami do każdej jednostki dydaktycznej proporcjonalnie do liczby godzin w niej realizowanej w stosunku do całości godzin dydaktycznych zrealizowanych w całej uczelni.

Dane do analiz pochodzą ze sprawozdania finansowego instytucji, czyli z bilansu oraz rachunku zysków i strat, które zostały wprowadzone do programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni. W programie uwzględniono również liczbę godzin realizowanych w każdej z jednostek uczelni oraz poziom płaconego przez studentów czesnego. Po dokonanych w programie obliczeniach możliwe było ustalenie poziomu rentowności uczelni w zakresie sprzedaży, kapitału własnego i aktywów, a także z uwzględnieniem podziału na studia stacjonarne i niestacjonarne oraz podziału geograficznego na zachodnią i wschodnią część badanej instytucji.

4. Ocena poziomu rentowności niepublicznej uczelni wyższej w roku akademickim 2015/2016

Wariant I. Przychody uwzględniają wyłącznie opłaty w formie czesnego wnoszone przez studentów na rzecz uczelni.

Tab. 1. Wartość wskaźników ROS, ROE i ROA w roku akademickim 2015/2016

Rok akademicki/Wskaźnik	ROS	ROE	ROA
2015/2016	1,18%	0,82%	0,71%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni oraz sprawozdania finansowego uczelni.

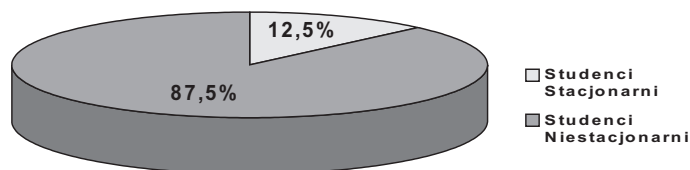
Dane zawarte w tab. 1 w sposób czytelny pokazują bardzo niski poziom rentowności przy uwzględnieniu jedynie przychodów z czesnego. W tym wariantcie wskaź-

niki rentowności kształtują się na poziomie około 1%, co w przypadku wskaźnika ROS oznacza, że blisko 99% w 1 zł przychodów stanowią koszty.

Tab. 2. Wartość wskaźnika ROS w roku akademickim 2015/2016 z podziałem na studia stacjonarne i niestacjonarne

Rok akademicki/ROS	Stacjonarne	Niestacjonarne
2015/2016	-127,06%	24,11%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni oraz sprawozdania finansowego uczelni.

Rys. 1. Struktura studentów uczelni w roku akademickim 2015–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni.

Dane zamieszczone w tab. 2 w sposób jednoznaczny wskazują, co jest źródłem finansowania niepublicznej uczelni wyższej, która nie korzysta z dotacji budżetowych. Do każdej złotówki przychodów z czesnego od studentów stacjonarnych uczelnia dokłada 1,27 zł ze swoich przychodów z czesnego od studentów niestacjonarnych, tak aby sfinansować koszty kształcenia w trybie stacjonarnym. W przypadku studiów niestacjonarnych z każdej złotówki przychodów z czesnego dla uczelni zostaje ponad 24 gr zysku netto, co pozwala na pokrycie deficytu na studiach stacjonarnych i wypracowanie minimalnej rentowności. Jest to możliwe wyłącznie dzięki korzystnej strukturze studentów, gdzie blisko 90% z nich uczy się w trybie niestacjonarnym (rys. 1).

Wariant II. Uwzględnione są wszystkie przychody uczelni z działalności operacyjnej.

Tab. 3. Wartość wskaźników ROS, ROE i ROA w roku akademickim 2015/2016

Rok akademicki/Wskaźnik	ROS	ROE	ROA
2015/2016	6,45%	4,77%	4,13%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni oraz sprawozdania finansowego uczelni.

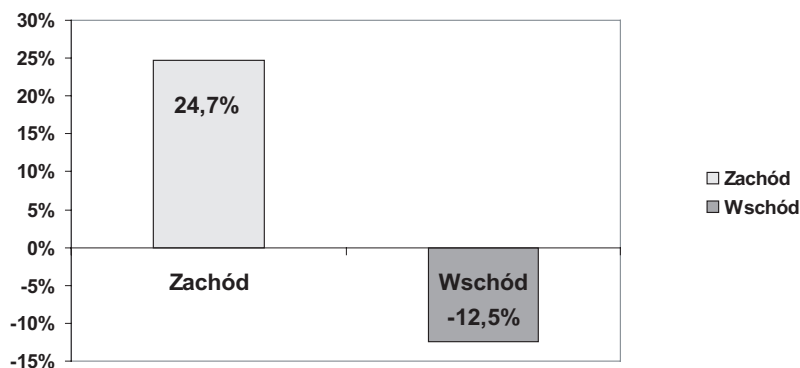
Tab. 4. Wartość wskaźnika ROS w roku akademickim 2015/2016 z podziałem na studia stacjonarne i niestacjonarne

Rok akademicki/ROS	Stacjonarne	Niestacjonarne
2015/2016	-114,94%	28,15%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni oraz sprawozdania finansowego uczelni.

Wyniki analiz w wariancie II są bardziej optymistyczne (tab. 3, 4). Przy uwzględnieniu wszystkich opłat wnoszonych przez studentów na rzecz uczelni poziom rentowności jest istotnie wyższy. Wartość wskaźników w roku akademickim 2015/2016 kształtowała się w przedziale 4–7%. W tym wariancie koszty stanowiły niecałe 94% przychodów, co pozwoliło na pozostanie w formie zysku netto ponad 6 gr z 1 zł przychodów ze sprzedaży.

Nie zmienia to faktu, że studia stacjonarne są nadal deficytowe dla uczelni, jednak poziom straty wykazanej przez wskaźnik ROS obniżył się o ponad 12 p.p. Poziom rentowności dla studiów niestacjonarnych w analizowanym wariancie zwiększył się o ponad 4 p.p., co pozwoliło na wypracowanie wyższej nadwyżki finansowej dla analizowanej instytucji.

Rys. 2. Wartość wskaźnika ROS w roku akademickim 2015/2016 z podziałem geograficznym uczelni

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z programu optymalizacji kosztów dla wyższych uczelni oraz sprawozdania finansowego uczelni.

Zestawienie zaprezentowane na rys. 2 czytelnie wskazuje na ogromne różnice w poziomie rentowności uczelni przy zastosowaniu kryterium podziału geograficznego. Wschodnia część Polski wykazuje ujemny poziom rentowności. Dla każdej złotówki przychodu z działalności operacyjnej instytucja ponosi 1,125 zł kosztów, zaś w przypadku zachodniej części kraju został osiągnięty wysoki poziom rentowności sprzedaży, który jest dokładnie o 39 p.p. wyższy niż na wschodzie Polski, dzięki czemu udało się w analizowanym okresie wypracować dodatnią rentowność sprzedaży.

Podsumowanie

Cel postawiony we wstępie został w pełni zrealizowany. Zaprezentowano: istotę prowadzenia działalności gospodarczej, formy jej finansowania oraz wskaźniki służące do oceny poziomu rentowności, zaś w części empirycznej przeprowadzono analizę w zakresie rentowności niepublicznej uczelni wyższej w roku akademickim 2015/2016.

Sformułowana hipoteza badawcza w obydwu obszarach została pozytywnie zweryfikowana. Potwierdziło się założenie, że studia stacjonarne bez dotacji budżetowych są deficytowe, a podstawowym źródłem przychodów, które umożliwiają pokrycie wyżej wymienionego deficytu i wypracowanie nadwyżki finansowej dla uczelni, są wszystkie opłaty wnoszone przez studentów niestacjonarnych (głównie w formie czesnego). Druga część hipotezy potwierdziła zróżnicowanie poziomu rentowności instytucji przy zastosowaniu geograficznego kryterium podziału jednostek uczelni. Zamożniejsza zachodnia część Polski wykazała w badanym roku wysoki poziom rentowności sprzedaży, przekraczając 40%, natomiast część wschodnia okazała się deficytowa (ROS na poziomie -14,3%), co stanowi efekt mniejszych możliwości finansowych studentów z tej części kraju i konieczności stosowania przez uczelnię niższego poziomu czesnego, dostosowanego do poziomu dochodów studentów.

Opłacane przez studentów stacjonarnych czesne nie jest w stanie pokryć kosztów tych studiów dla uczelni, jednakże posiadanie przez badaną instytucję studentów w tym trybie zapewnia jej wartość dodaną w postaci możliwości ubiegania się o środki z budżetu Unii Europejskiej na programy wspierające studentów stacjonarnych w różny sposób.

Większość programów UE w założeniu obejmuje i jest skierowana do studentów uczących się w trybie stacjonarnym, zatem – pomimo deficytu na poziomie przychodów operacyjnych – ta forma kształcenia przynosi uczelni korzyści w innych obszarach przychodów i ma dość istotny wpływ na ostateczny poziom wyniku finansowego netto badanej instytucji.

Niniejsze opracowanie jest pierwszą częścią projektu mającego na celu regularną analizę kondycji finansowej uczelni niepublicznej, która w przyszłości będzie prowadzona dla dłuższych szeregów czasowych (kolejne lata akademickie).

Bibliografia

- Borowiecki R., Siuta-Tokarska B., *Problemy funkcjonowania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. Synteza badań i kierunki działania*, Difin, Warszawa 2008.
- Czekaj J., Dresler Z., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa. Podstawy teorii*, PWN, Warszawa 2006.
- Iwanicz-Drozdowska M., *Zarządzanie finansowe bankiem*, PWE, Warszawa 2010.
- Jerzemska M. (red.), *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2013.
- Lichtarski J. (red.), *Podstawy nauk o przedsiębiorstwie*, AE we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Marcinkowska M., *Ocena działalności instytucji finansowych*, Difin, Warszawa 2007.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 7 grudnia 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych (Dz.U. z 2016 r., poz. 216).
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2006.
- Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauk o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006.
- Ustawa z dnia 23 września 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 1982 r., nr 30, poz. 210 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. nr 94, poz. 1037 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r., nr 173, poz. 1807 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 2 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2016 r., poz. 2169).

Waśniewski T., Skoczylas W., *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 2004.

Wypych M. (red.), *Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy*, Absolwent, Łódź 2007.

Analysis of the Level of Profitability of an Enterprise on the Example of a Non-Public University in the Academic Year 2015/2016

Higher education is one of the most important areas in the development of each country, both in terms of human capital development and in economic terms (e.g. GDP growth). The article focuses on the problems faced by managers of private universities. The theoretical part presents the nature of economic activity and methods of assessing the level of profitability in the activities of economic entities. The empirical part of the work focuses on the analyses conducted by the Department of Financial Controlling of a private university in the area of the level of its profitability. The results of analyses clearly show that a key source of funding of the studied institution is the revenue from tuition fees, brought by part-time students in particular, which makes it possible to fund and implement the mission and vision of the University, cover the deficit activity of full time programs of study and develop financial surplus which is the source of investment and development of the institution.

Analiza poziomu rentowności przedsiębiorstwa na przykładzie niepublicznej uczelni wyższej w roku akademickim 2015/2016

Szkolnictwo wyższe jest jednym z najważniejszych obszarów w rozwoju każdego kraju, zarówno w ujęciu rozwoju kapitału ludzkiego, jak i w kategoriach ekonomicznych (np. wzrost PKB). Autorzy w artykule koncentrują się na problemach, jakie stają przed zarządzającymi niepublicznymi uczelniami wyższymi. W części teoretycznej została zaprezentowana istota prowadzenia działalności gospodarczej oraz metody oceny poziomu rentowności w działalności podmiotów gospodarczych. Część empiryczna obejmuje analizy przeprowadzone przez Dział Controllingu Finansowego niepublicznej uczelni wyższej w zakresie poziomu jej rentowności. Wyniki analiz w sposób czytelny pokazują, że kluczowym źródłem finansowania badanej instytucji są przychody z czesnego, w szczególności wnoszonego przez studentów niestacjonarnych, dzięki którym możliwe jest finansowanie i realizowanie misji i wizji uczelni, pokrywanie deficytowych studiów w formie stacjonarnej, a także wypracowanie nadwyżki finansowej, dzięki której instytucja ma środki na rozwój i inwestycje.